

УДК 372.874

МАЛЕЖИК Юлія Миколаївна –
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
e-mail: 28julimal@gmail.com

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ ОБРАЗОТВОРЧИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Здатність сприймати інноваційні процеси в суспільстві, вміння реалізовувати власні ідеї, самовдосконалюватись у процесі творчої діяльності, вкрай необхідні в умовах впровадження нової освітньої програми в Україні. Підготовка студентів художньо-педагогічних спеціальностей з дисциплін образотворчого циклу має забезпечуватись збереженням позитивних традицій, методики та досвіду викладання образотворчого мистецтва в системі мистецької освіти й спрямовуватись на активний пошук інноваційних форм, методів, що сприятимуть не тільки навчанню студентів художньо відображати дійсність у яскравих образах, з відтворенням об'єктивно існуючих властивостей реального світу, а й формуванню в них емоційно-почуттєвого сприйняття предметної дійсності. Формування і розвиток художньо-конструктивних умінь у процесі вивчення дисциплін образотворчого циклу є однією із актуальних проблем для цілісного та комплексного навчання підготовки майбутнього фахівця.

Розвиток художньо-конструктивних знань й умінь у студентів художньо-графічних відділень з дисциплін образотворчого циклу є безперечним північком у творчу та професійну діяльність випускника. Актуальність даної проблеми зумовлена тим, що розвиток творчої особистості неможливий без вміння використовувати на практиці конструктивні вміння.

Однак, аналіз науково-методичної літератури й практики викладання на художньо-графічних відділеннях, мистецьких навчальних закладах показує, що існуюча система підготовки студентів до творчого вирішення художньо-конструктивних завдань не відповідає сучасним вимогам суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними дослідженнями у сфері окресленої проблеми є праці фахівців в області дизайну, що висвітлюють ті чи інші аспекти формування і розвитку у студентів художньо-конструктивних знань, умінь і навичок (А. В. Єфімов, Г. Б. Мінервін, А. П. Єрмолаєв, В. Т. Шимко, Н. І. Щепетков,

А. А. Гавриліна, Н. К. Кудряшев, Н. П. Костерін, Ю. Г. Божко, О. В. Глазичев, К. М. Кантор, і ін.).

Вивченню різних аспектів формування художніх і конструктивних умінь у студентів, присвячено праці наступних дослідників: М. А. Кириченко, В. О. Павлюк, І. Т. Риндін та Л. О. Риндіна, А. О. Терентьев та ін. Загалом ці дослідження спрямовані переважно на підготовку художників-педагогів, випускників художньо-графічних факультетів педагогічних вузів, а також вчителів початкових класів. Проте спеціальних досліджень щодо формування конструктивних умінь студентів художньо-педагогічних спеціальностей у процесі навчання з дисциплін образотворчого циклу висвітлено однобоко і на прикладі окремих предметів.

Відсутність програм, спеціально розробленого циклу лекцій, практичних і лабораторних занять не дозволяють якісно формувати конструктивні вміння у студентів художніх спеціальностей, а також майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Мета статті. З'ясувати і узагальнити особливості змісту та методики формування конструктивних умінь у студентів у процесі навчання з дисциплін образотворчого циклу на художньо-графічних відділеннях педагогічних і мистецьких факультетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найважливіших компонентів фахової підготовки педагога є вміння. З метою створення ефективної методики формування художніх і конструктивних умінь студентів було ґрунтовно проаналізовано поняття «уміння», у дослідженнях: С. І. Кисельгоф, Н. Д. Левітов, Є. О. Мілерян, Ю. О. Самарін, Л. Ф. Спірін, З. І. Ходжава, В. В. Каплинський, в яких систематизовано існуючі підходи до формування умінь.

У плані професійної діяльності під «умінням» ми розуміємо здатність виконувати дії, що потребують самостійного, творчого застосування набутих знань і навичок в умовах, відмінних від тих, у яких вони набувалися.

У системі підготовки студентів на художньо-графічних й педагогічних

факультетах, конструктивна творчість являє собою складний комплекс розумових та практичних дій. Під терміном «конструювання» (від латинського слова *construere* – побудова) розуміємо побудову взагалі, що приведена у визначене відповідне розташування різних предметів, частин, елементів. До нього відносять і архітектурне рішення, в якому предмет створюється визначеним зіставленням будівельного матеріалу, поєднаного у відповідному порядку [6].

Художньо-конструктивній діяльності притаманні такі види, як: пізнавальна, розумова, художньо-творча, перетворююча, ціннісно-орієнтаційна, комунікативна. Саме тому художньо-конструктивній діяльності необхідні специфічні знання і вміння, які засновані перш за все на пошуку методів, прийомів і засобів у процесі художнього мислення.

У вітчизняній і зарубіжній педагогічній освіті спостерігаємо доволі активне впровадження у систему художньо-графічної освіти спеціальних дисциплін, безпосередньо пов'язаних із конструкторською і творчою діяльністю, зокрема, це: дизайн, основи художнього формоутворення, художнє проектування, графічний дизайн, промисловий дизайн, дизайн середовища, дизайн костюма та інші. У процесі опанування дисциплін образотворчого циклу на художньо-графічних відділеннях, студенти мають можливість як на теоретичних, так і на практичних заняттях з композиції, рисунку, дизайну, художнього формоутворення та конструювання і т. п. Отримати основні знання і вміння з художньо-конструктивної діяльності. Однак, не завжди такі знання і вміння виносять за мету і часто нівелюються у процесі творчої роботи та механічно спрощуються.

Як свідчить аналіз педагогічної та методичної літератури, у дослідженнях: А. Є. Терентьєва, І. О. Павлюк, А. С. Риндіна та Л. І. Риндіна, З. В. Лиштван, М. М. Подьякова, Л. О. Парамонова, Є. О. Фльоріна та ін., найбільш потенційні можливості у плані формування художніх і конструктивних умінь має організація творчо-пошукової діяльності і виконання завдань з елементами проблемності, врахування індивідуальних здібностей особистості у процесі навчання. Потенційні можливості для формування і розвитку художніх і конструктивних умінь містять застосування методів творчо-пошукової діяльності, створення проблемних ситуацій, індивідуальний підхід до студентів у процесі навчання [11].

Аналіз професійних характеристик студентів показав, що формування художніх і конструктивних умінь є важливою складовою

фахової підготовки як у майбутнього викладача образотворчого мистецтва, так і художника-дизайнера, оскільки дає можливість не тільки продуктивно відтворювати набуті знання й вміння на практиці, а й розвивати власні творчі здібності, створюючи нові об'єкти та твори мистецтва, або, залучати школярів до художньо-конструктивної діяльності, сприяючи їхньому розвитку.

Як стверджує Н. М. Голота – художні і конструктивні знання й вміння у студентів успішно формуються за таких умов: опанування техніками використання різних матеріалів; поєднання навчальних і творчих завдань спрямованих на формування даних умінь, диференційованого підходу до студентів з урахуванням їхньої готовності та заохочення до вибору завдань з різним ступенем складності [1].

На думку В. П. Тименко, «формування конструктивних умінь – це педагогічна проблема, яка є багатоаспектною за способами її розв'язання, багатомірною за проявами, актуальною за часом. Зазначена проблема тривалий проміжок часу залишалася об'єктом психологічних досліджень і до цього часу є актуальною для педагогічних наукових досліджень дидактичного й методичного спрямування» [10, с. 53–57].

Також, у спеціальній літературі та наукових дослідженнях, як синоніми проектно-творчого підходу до навчальної діяльності протягом останнього десятиліття розглядаються наступні терміни: «конструктивне мислення» (В. Докучаєва, Р. Немов), «конструктивний задум» (В. Моляко), «конструктивний метод» (філософський словник), «конструктивна задача» (Н. В. Кузьміна), «конструктивні дії» (В. Мірошник, О. Проскура), «конструктивно-технічне завдання» (П. Перепелиця), «конструктивні вміння» (Л. Комаровська), «конструктивно-художні вміння» (Т. Носаченко) [3].

На нашу думку, різноманітність трактувань і наявність достатнього термінологічного окреслення проблеми є актуальною і дискусійною, що надає можливості творчих підходів до її вирішення.

Наприклад, В. П. Тименко у своєму дослідженні зазначає, що відсутність єдиного наукового підходу до розуміння сутності конструктивних умінь дає підставу для припущення про актуальність такого предмету дослідження. Гіпотетично поняття «конструктивне мислення» і «конструктивний задум», а також поняття «конструктивні дії» він розглядає як складові компоненти «конструктивних умінь» [10, с. 53–57].

В. А. Ружицький визначає «конструктивні вміння», як здатності, пов'язані з комбінаційною побудовою наступного заняття

чи заходу, переглядом різних варіантів його побудови в умовах системи обмежень, продиктованих програмою, підручником, наявністю наочних посібників, технічних засобів навчання і т. п. [8].

За дослідженнями Н. М. Голоти, художні вміння вчителя складаються із власне художніх та конструктивних. Варто зазначити, що розрізнення науковцем власне художніх і конструктивних умінь не є суттєвим, однак воно дає більш чітке уявлення про відмінності між здатністю створення художньої форми та технікою зображення [1]. Отже, у процесі конструкторської діяльності основою художньо-конструктивних умінь студента є зображувальні і конструктивні вміння, сутність яких полягає у здатності особистості до зображувальної художньої діяльності та володінні зображувальною технікою.

При підготовці студентів художньо-педагогічних спеціальностей, у процесі навчально-виховної діяльності і повноцінного формування знань й умінь художньо-конструктивного характеру, на думку російських учених М. Р. Нурметова, Р. А. Таганова, К. Ш. Рузметова, А. А. Сейитниязова, здійснюється саме на позааудиторних заняттях з інтегрованою програмою, створеної на послідовній і міждисциплінарній основі, в якій великий простір відводиться більш ґрунтовному формуванню цих знань і умінь.

Вони пропонують ряд практичних занять і методів, що на їхню думку, оптимізують процес художньо-конструкторської діяльності: метод «чорнильних плям» (за Роршахом): в контурах аморфної плями виявити якомога більше схожості з відомими об'єктами, з інтерпретацією трансформованого контуру (виходять навіть нереально фантастичні образи; «Методика точки: фантастична трансформація зі звичайною тугою, в результаті чого підтверджується формула «Уява – образ» [5].

Пропонуються ситуативні методи мислення: назва ситуативних картинок (сюжетів) лаконічно або багатослівно із запропонованих слів; створення образу своєї уяви в просторі і часі (в малюнку); образів «Країни чудес» зі світу рослин, тварин і неживої природи (неіснуючого комплексного способу).

Студенти долучаються до пошуку художньо-конструктивних ідей – за допомогою евристичних прийомів колективної творчої діяльності; дізнаються про ідейно-словесне призначення об'єкта художнього-конструювання – пропонується створити свій художньо-фантастичний змістовний та осмислений образ (в малюнку). Долучаються до колективної імпровізації художньо-конструктивних ідей [4; 5, с. 811–815].

З метою оволодіння зазначеним видом

професійної діяльності та відповідними професійними компетенціями студент, в ході освоєння навчальної дисципліни повинен мати практичний досвід втілення авторських проєктів в матеріалі, а також, вміння:

- вибирати матеріали з урахуванням їх формотворчих властивостей;
- виконувати еталонні зразки об'єкта дизайну або його окремі елементи в макеті, матеріалі;
- виконувати технічні креслення проєкту для розробки конструкції виробу з урахуванням особливостей технології;
- застосовувати практичні навички створення проєктів архітектурно-дизайнерських композицій різних ландшафтних і містобудівних об'єктів на високому професійному рівні [2; 7].

На нашу думку, запропоновані прийоми і методи є цінними у розвитку художніх і конструктивних умінь студентів образотворчих та педагогічних спеціальностей. Пропонуємо розглянути авторську програму з навчальної дисципліни «Формоутворення» що використовуються в процесі навчально-виховної діяльності.

Формоутворення – це процес створення форми в діяльності художника, архітектора, дизайнера відповідно до загальних ціннісних установок культури й тими або іншими вимогами, що мають відношення до естетичної виразності майбутнього об'єкта, його функції, конструкції й використаних матеріалів [2]. У процесі розвитку художньо-конструктивних умінь з дисципліни «Формоутворення» включаємо просторову організацію елементів виробу, обумовлену його структурою, компонованням, технологією виробництва, а також естетичною концепцією дизайнера. У зв'язку із цим, вважаємо, що формоутворення має широкі міжпредметні зв'язки з композицією, конструюванням, проєктуванням, матеріалознавством, ергономікою й іншими дисциплінами образотворчого циклу. Вони мають зв'язок не тільки в теоретичному курсі, але й більшою мірою в практичних завданнях. Саме на практиці студенти на повну силу реалізуються в дизайнерській творчості, поєднуючи в процесі формоутворення із набутими художньо-конструктивних умінь.

Засвоєння даного курсу повинно базуватись на отриманні таких знань, умінь та навичок:

- вивченні основних прийомів та засобів формоутворення, знайомство з матеріалами та їхніми властивостями при утворенні і конструюванні форми;
- дотриманні основних вимог до способів графічної візуалізації інформації з використанням художньо-конструктивних умінь;
- вмінні гармонійно поєднувати базові та змінні елементи при конструюванні та

формування об'єктів, враховуючи композиційні правила та прийоми;

- вивченні прийомів трансформації і стилізації образу (графічно, в кольорі та за допомогою паперопластики) в процесі художньо-конструктивної діяльності;

- вмінні гармонійно поєднувати кольори, зіставляти форму у просторі;

- розумінні закономірностей членування форми, її ритмічному повтору та розбиття на модулі;

- ознайомленні з прийомами та методами біодизайну.

Організація занять має бути зорієнтована на особистість та індивідуальність кожного студента, тому перелік завдань дає можливість варіювати їх у залежності від власних вподобань. Наприклад, у процесі розробленого навчально-методичного комплексу з вивчення дисципліни «Формування» студенти з'ясовують наступні навчальні задачі, пов'язані із розвитком художньо-конструкторських умінь;

- формування науково-теоретичних понять пізнавально-перетворюючої діяльності людини, що лежить в основі творчого процесу конструювання у формуванні проєктованих об'єктів;

- теоретичне і практичне оволодіння студентами загальними основами культури творчо-конструкторської діяльності (проєктивної, конструкторської, технологічної, економічної, естетичної, екологічної, рефлексивної);

- ознайомлення з методами розробки нових конструкторських рішень різних силуетних форм, різного асортименту і призначення виробів з різних конструктивних матеріалів;

- вивчення об'єктивних закономірностей формування і пов'язаних з ними засобів конструювання будь-якої форми виробів;

- формування вимог до конструкції виробу і оцінки її якості, аналізу існуючих конструкторських рішень і встановлення оптимальних параметрів виробів; формування знань і умінь з економічного обґрунтування і економічної оцінки художньої конструкції дизайн-проєкту;

- розкриття сутності та структури творчо-конструкторської діяльності як виду суспільно-корисної діяльності по перетворенню навколишнього природного і предметного середовища, створення соціально значущих матеріальних цінностей у відповідності до вимог дизайну.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що воно доповнює теорію професійної освіти з підготовки майбутніх спеціалістів у галузі образотворчої та педагогічної освіти.

Результати дослідження привели до наступних висновків:

- аналіз науково-методичної літератури дав змогу визначити сутність понять: «уміння», «конструктивна діяльність», «художньо-конструктивні вміння»; проаналізовано процес утворення і розвитку умінь художньо-конструктивного характеру на прикладі дисциплін образотворчого циклу, зокрема, «Формування»;

- обґрунтовано залежність якості мистецької освіти студентів від сформованості їхніх художньо-конструкторських умінь, навичок;

- визначено основні задачі, методи і методичні прийоми, форми діяльності, при використанні яких найбільш ефективно вирішуються завдання формування художньо-конструкторських умінь;

- визначено фактори, що впливають на розвиток конструктивних умінь у процесі навчання.

Практична значимість дослідження визначається тим, що теоретичний матеріал і методичні рекомендації можуть бути використані в практиці підготовки студентів образотворчих та педагогічних спеціальностей та сприятимуть підвищенню рівня навчально-виховної діяльності у вищих навчальних закладах.

Отже, розвиток художньо-конструктивних умінь надає можливість аналітично і незалежно мислити, творчо використовувати знання з інших галузей та дисциплін образотворчого циклу, знаходити нові нестандартні рішення у реалізації поставлених завдань, удосконалюватись у професійному середовищі.

Художньо-конструктивна діяльність є складовою або основою розвивального та особистісно орієнтованого навчання, де знання-вміння-навички є засобом самореалізації особистості. Студент самостійно відбирає й переробляє інформацію, висуває гіпотези, приймає рішення, спираючись на власні думки, власне бачення окресленої проблеми. Спеціальні завдання, які спрямовані на розвиток конструктивних умінь у студентів спеціальних навчальних закладів із дисциплінами образотворчого циклу, сприятимуть цілісному сприйняттю, уявленню й творчому відтворенню художніх об'єктів.

Розвиток художньо-конструктивних умінь сприятиме формуванню індивідуальних творчих можливостей студента, формуванню не тільки професійних знань і умінь, а й здатності сприймати нову інформацію, аналізувати й узагальнювати, самостійно приймати рішення, проєктувати і виконувати поставлені завдання у процесі як навчальної так і творчої діяльності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Голота Н. М. Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 – теорія і методика професійної освіти / Н. М. Голота. – К., 2000. – 20 с.

2. Мелодинский Д. Л. Школа архитектурно-дизайнерского формообразования. Учебное пособие / Д. Л. Мелодинский. – М.: Издательство «Архитектура С», 2008. – 312 с.

3. Морев О. О. Система формування конструктивних умінь як фактор входження в європейський освітній простір/ О. О. Морев // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 37. – Херсон: Видавництво ХДУ. – 2004. – С. 120–124.

4. Нурметов М. Р., Рахимова И. Р. Формирование у будущих учителей изобразительного искусства художественно-конструкторских знаний и умений / М. Р. Нурметов, И. Р. Рахимова // Молодой ученый. – 2015. – №11. – С. 1441–1443.

5. Нурметов М. Р., Таганов Р. А., Рузметов К. Ш., Сейитниязова А. А. Рекомендации по формированию у будущих учителей изобразительного искусства художественно-конструкторских знаний и умений / М. Р. Нурметов, Р. А. Таганов, К. Ш. Рузметов, А. А. Сейитниязова // Молодой ученый. – 2015. – № 21. – С. 811–815.

6. Парамонова Л. Творческое конструирование: психологические и педагогические основы его формирования / Л. Парамонова // Дошкольное воспитание. – Москва, 2000. – №11. – С. 58-64.

7. Радчук Л. И. Основы художественного конструирования: Учебное пособие для вузов / Л. И. Радчук. – М.: Легпромбытиздат, 1989. – 160 с.

8. Ружицький В. А. Розвиток професійних умінь учителя образотворчого мистецтва в системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. А. Ружицький; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2014. – 23 с.

9. Тименко В. П. Концептуальні засади формування конструктивних умінь в учнів початкової школи / В. П. Тименко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка – 2007. – № (32). – С. 53–57.

10. Шимко, В. Т. Основы дизайна и средовое проектирование: Учеб. пособие [Текст] / В.Т. Шимко. – М.: Издательство «Архитектура - С», 2008. – 160 с.

REFERENCES

1. Holota, N. M. (2000). *Formuvannya khudozhnikh i konstruktyvnykh umin' u maybutnikh vykhovateliv doshkil'nykh zakladiv*. [Formation of art and design skills of the future tutors of preschool establishments]. Kyiv.

2. Melodynsky, D. L. (2008). *Shkola arkhytekturno-dyzaynerskoho formoobrazovannya. Uchebnoe posobyе*. [School of Architecture and design

of shaping. Tutorial]. Moscow: Yzdatel'stvo «Arkhytektura S».

3. Morev, O. O. (2004). *Systema formuvannya konstruktyvnykh umin' yak faktor vkhodzhennya v yevropeys'kyu osvityniy prostir*. [System formuvannya constructively umin yak factor in vkhodzhennya evropeysky osvityniy Prostir]. Kherson: Vydavnytstvo KhDU.

4. Nurmetov, M. R., Rakhymova, Y. R. (2015). *Formyrovanye u budushchykh uchyteley yzobrazitel'noho yskusstva khudozhestvenno-konstruktorskykh znanyy y umenyu*. [Formation at the future teachers of the fine arts artistic design knowledge and skills // Young scientist]. Kyiv.

5. Nurmetov, M. R., Tahanov, R. A., Ruzmetov, K. Sh., Seyitnyazova, A. A. (2015). *Rekomendatsyy po formyrovanyyu u budushchykh uchyteley yzobrazitel'noho yskusstva khudozhestvenno-konstruktorskykh znanyy y umenyu*. [Recommendations for the formation of future teachers of fine arts artistic design knowledge and skills]. Kyiv.

6. Paramonova, L. (2000). *Tvorcheskoe konstruyrovanye: psykholohycheskye y pedahohycheskye osnovy eho formyrovannya*, [Creative design: psychological and pedagogical bases of its formation]. Moscow.

7. Radchuk, L. Y. (1989). *Osnovy khudozhestvennoho konstruyrovannya: Uchebnoe posobyе dlya vuz*. [Fundamentals of artistic design: Textbook for high schools]. Moscow: Lehprombutyzdat.

8. Ruzhyts'ky, V. A. (2014). *Rozvytok profesinykh umin' uchytelya obrazotvorchnoho mystetstva v systemi pislyadyplomnoyi osvity*. [Development of professional skills of teachers of fine arts in post-graduate education]. Kyiv.

9. Tymenko, V. P. (2007). *Kontseptual'ni zasady formuvannya konstruktyvnykh umin' v uchniv pochatkovoyi shkoly*. [Conceptual bases of formation of design skills in elementary school students]. Moscow.

10. Shymko, V. T. (2008). *Osnovy dyzayna y sredovoe proektyrovanye: Ucheb. Posobyе*. [Fundamentals of design and environmental design: Textbook. benefit]. Moscow: Yzdatel'stvo «Arkhytektura- S».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАЛЕЖИК Юлія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми розвитку мистецької освіти в Україні, підготовка майбутнього фахівця.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MALEZHUK Yuliya Mykolayivna – Ph.D., senior lecturer in fine art and design Kirovograd State Pedagogical University named after.

Circle of scientific interests: problems of art education in Ukraine, training future professional fine art, design and current trends shaping.